

УДК 339.727.2

Л. Петкова

L. Petkova

МІГРАЦІЙНИЙ КАПІТАЛ У СИСТЕМІ ЧИННИКІВ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

MIGRATORY CAPITAL IN THE SYSTEM OF ECONOMIC GROWTH FACTORS

У статті розглянуто особливості формування міграційного капіталу в країнах, що розвиваються. Встановлено зв'язок зі змінами на світовому ринку праці та грошових приватних переказів. Показано, що зростання масштабів приватних переказів у світі є результатом посилення інтеграційних процесів на світовому ринку праці, активізації глобальних потоків капіталу.

Встановлено ключову роль країн, що розвиваються, в отриманні переказів. Автором розглянуто залежність між потоками міграційного капіталу та базовими показниками макроекономічного розвитку окремих країн. Сформульовано основні завдання урядової політики залучення приватних переказів як чинника економічного зростання. Визначено проблеми використання міграційного капіталу в Україні.

Ключові слова: економічне зростання, глобальна економіка, країни з ринками, що формуються, міграційний капітал, перекази мігрантів.

В статье рассмотрены особенности формирования миграционного капитала в развивающихся странах. Установлена связь с изменениями на мировом рынке труда и денежных частных переводов. Показано, что рост масштабов частных переводов в мире является результатом усиления интеграционных процессов на мировом рынке труда, активизации глобальных потоков капитала.

Установлена ключевая роль развивающихся стран в получении переводов. Автором рассмотрена зависимость между потоками миграционного капитала и базовыми показателями макроекономического развития отдельных стран. Сформулированы основные задания правительственной политики привлечения частных переводов как фактора экономического роста. Определены проблемы использования миграционного капитала в Украине.

Ключевые слова: экономический рост, глобальная экономика, страны с формирующимися рынками, миграционный капитал, переводы мигрантов.

The peculiarities of migration capital formation in developing countries are considered in the article. The connection with changes in global labour market and private cash transfers is determined. It is shown that the increase in private transfers in the world is the result of the strengthening of integration processes in global labour market, the intensification of global capital flows.

The key role of developing countries in obtaining migrant remittances is found. The author examines the dependence between migration capital flows and basic indicators of macroeconomic development of individual countries. The main objectives of government policy to attract private remittances as a factor of economic growth are formulated. The problems of migration capital use in Ukraine are determined.

Keywords: economic growth, global economy, emerging markets, migration capital, migrant remittances.

Постановка проблеми. Трансформаційні процеси в глобальній економіці, що обумовлені посиленням інтеграції національних економік, зростаючою транснаціоналізацією, поглибленням інтернаціоналізації виробництва та обміну, супроводжуються активізацією міжнародних міграційних процесів. Обумовлена переважно причинами індивідуально-економічного характеру, міжнародна міграція слугує одночасно вагомим чинником національного економічного зростання як країн-реципієнтів, так і країн-донорів людського капіталу. Значною мірою процеси міжнародної міграції впливають на глобальний перерозподіл капіталу, посилюють сучасні процеси геоекономічних трансформацій у форматі структурних змін світової фінансової архітектури тощо. Для багатьох країн з ринками, що формуються, перекази мігрантів слугують одним із ключових джерел наповнення ВВП. Таким чином, дослідження сучасних тенденцій формування та переміщення міграційного капіталу в світі та країнах, що розвиваються, особливостей національних політик щодо залучення переказів мігрантів для прискорення національного економічного зростання мають значний рівень актуальності.

Аналіз наукових досліджень. Проблематика міграційного капіталу та його використання в національних стратегіях економічного розвитку все активніше досліджується у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі. Так, значна увага приділяється вивченню ролі міграційного капіталу як джерела економічного зростання в країнах-реципієнтах. Доведено, що міграційний капітал збільшує національний дохід, дає можливість збалансовувати платіжний баланс, забезпечує зростання особистих заощаджень та інвестицій в країні. Дослідженню зазначених проблем присвячені роботи А. Гайдуцького, В. Олійника, Т. Ромащенко, О. Фурсової, О. Шиманської [1–4]. Разом з тим, залишаються недостатньо вивченими питання структурних змін світових потоків міграційного капіталу в розрізі груп країн, що розвиваються, ефективної урядової політики інтеграції міграційного капіталу для прискорення економічного зростання, завдання економічної політики України в контексті трансформаційних перетворень глобального економічного простору та загострення зовнішньополітичних викликів.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження закономірностей формування міграційного капіталу в світовому фінансовому просторі та його впливу на економічний розвиток, особливостей національної політики використання міграційного капіталу в країнах з трансформаційними економіками для прискорення економічного зростання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кількість мігрантів у світі постійно зростає, починаючи з 90-х рр. ХХ ст. У 2013 р. в світі налічувалось 232 млн. міжнародних мігрантів, або 3,2 % населення світу проти 175 млн. у 2000 р. Георегіональний розподіл міграційних процесів та, відповідно, потоків міграційного капіталу відображає стійкі структурні зміни. Так, станом на 2013 р., спрямованість міграційних потоків Південь-Південь (тобто між країнами, що розвиваються) перевищує масштаб більш поширеного у попередні періоди напряму Південь-Північ (між країнами, що розвиваються, і країнами з високим рівнем доходу, що, зокрема, входять до Організації з економічного співробітництва і розвитку, ОЕСР), відповідно 36 і 35 % загальної чисельності мігрантів групи.

Зростання масштабів приватних переказів у світі є переконливим свідченням посилення інтеграційних процесів на світовому ринку праці, активізації глобальних потоків капіталу. Традиційно ключову роль в отриманні переказів відіграють країни, що розвиваються. При цьому, існують суттєві відмінності в розподілі міграційного капіталу між країнами, що розвиваються, диференційованими за рівнем їх розвитку (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка переказів мігрантів в країнах, що розвиваються*

Світ та георегіони	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	млрд. дол. США						
Світ	453	507	521	542	581	628	681
Країни з низьким рівнем доходів	24	28	32	34	37	40	44
Країни з середнім рівнем доходів	310	345	359	371	399	433	472
Країни з високим рівнем доходів	120	133	130	137	145	155	165
	% зростання						
Світ	8,7	11,7	2,9	3,9	7,3	8,1	8,4
Країни з низьким рівнем доходів	10,9	19,3	15,2	4,1	8,6	9,5	9,9
Країни з середнім рівнем доходів	10,3	11,5	4,1	3,2	7,7	8,5	8,9
Країни з високим рівнем доходів	4,5	10,7	-2,5	5,9	5,7	6,5	6,8

*Складено за даними [5].

За спільної тенденції до зростання масштабів надходження міграційного капіталу упродовж періоду дослідження вирізняються за масштабами приватних трансфертів країни з середнім рівнем розвитку. Із загальної суми грошових надходжень в країни, що розвиваються, вони акумулюють до 70 %. Одночасно спостерігається тенденція до вирівнювання темпів зростання потоків міграційного капіталу між групами країн.

Аналіз сучасних тенденцій міграційної динаміки дає змогу очікувати подальше зростання їх глобальних потоків у період 2013 – 2016 рр. Так, у 2013 р. сумарний обсяг переказів до країн, що розвиваються, становив 404 млрд. дол. США, що на 3,5 % перевищило рівень попереднього року. В наступні три роки очікується приріст суми приватних трансфертів до країн, що розвиваються, на рівні близько 8,4 % – від 436 млрд. дол. США в 2014 р. до 516 млрд. дол. США в 2016 р. [5]. Зображений на рис. 1 перелік країн, що обіймають лідируючі позиції в світовому розподілі міграційного капіталу, ілюструє переконливе лідерство за абсолютними показниками Китаю та Індії, що обумовлено значними кількісними показниками еміграції (за даними Світового банку, в 2010 р. друге місце в світі – 11,4 млн. емігрантів – обіймала Індія, четверте місце – 8,3 млн. – Китай [6]), відносно високим рівнем середньодушового доходу емігранта.

Десяте місце України в групі відображає зростаючу динаміку української еміграції упродовж останніх десятиліть, спричинену хронічними структурними диспропорціями вітчизняного ринку праці, нагромадженням внутрішніх соціально-економічних проблем. Щодо ролі приватних переказів в економічному розвитку країн, ситуація принципово інша. До групи країн-лідерів за часткою приватних переказів у структурі ВВП належать країни, що класифікуються як країни низького рівня економічного розвитку (МВФ, 2013 р.). Саме низький їх економічний потенціал обумовлює вагу міграційного капіталу національному економічному розвитку. Показово, що до складу групи увійшли чотири пострадянські країни з показниками частки переказів у ВВП, відповідно, Таджикистан – 52 %, Киргизстан – 31 %, Молдова – 25 %, Вірменія – 21 %.

Потоки приватних грошових переказів для економічного розвитку країн з ринками, що формуються, набувають все більшої значимості, оскільки вирізняються стабільністю надходження порівняно із залученими зовнішніми кредитними ресурсами і припливом приватних інвестицій. У більшості країн, що розвиваються, обсяг міграційного капіталу є значно вищим за офіційні програми допомоги в цілях розвитку.

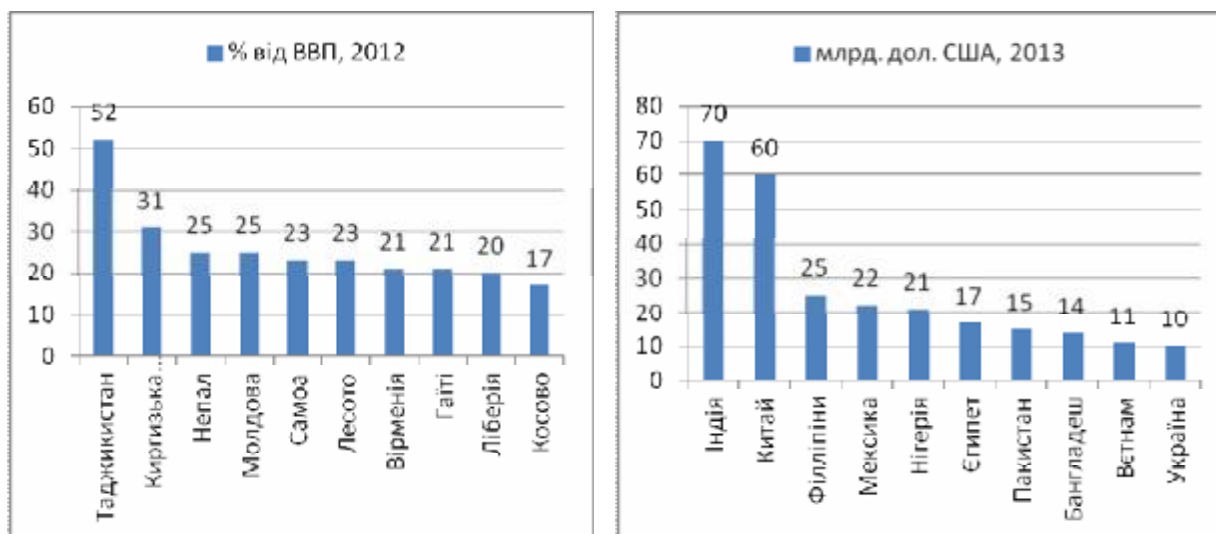

Рис. 1. Країни-лідери за масштабами приватних трансфертів*

*Складено за даними [5].

Грошові перекази відіграють також провідну роль в питаннях врівноваження платіжних балансів країн. Аналіз співвідношення обсягів приватних грошових переказів щодо потоків зовнішньої торгівлі відображає надвисоку залежність від міграційного капіталу окремих країн низького рівня розвитку. Масштаби грошових переказів перевищують обсяги національного експорту в Непалі, Гаїті, Гамбії; еквівалентні понад 40 % експорту – у Вірменії, Лівані, Киргизстані, Сальвадорі, Молдові, Шри-Ланці, Гаяні, Сенегалі, Ямайці, Лесото. Навіть в Індії – країні з великим внутрішнім ринком – грошові перекази в 2013 р. становили близько 15 % обсягів експорту та 12 % імпорту. Надходження до країн міграційного капіталу в деяких випадках перевищують традиційні чи важливі статті експортних надходжень. Так, у 2013 р. грошові перекази в Індії перевищили доходи від експорту ІТ-послуг, в Єгипті – доходи від експлуатації Суецького каналу, в Бангладеш – понад 84 % експорту одягу [5].

До групи країн, де обсяг приватних грошових переказів становив понад 30 % національного експорту та понад 20 % імпорту, в 2013 р. увійшли чотири пострадянські країни – Вірменія, Киргизстан, Молдова, Грузія.

Зважаючи на підвищення частки міграційного капіталу в структурі зовнішніх надходжень фінансових ресурсів країн, що розвиваються, важливо з'ясувати вагомість його внеску до національного економічного зростання. В теорії і практиці регулювання потоків приватних трансфертів поширеною є ідея щодо їх ролі як важливого і стабільного джерела зовнішньоекономічного фінансування національного економічного зростання. Разом з тим, національні уряди повинні здійснювати спеціальні заходи щодо стимулювання можливостей використання приватних переказів як інвестиційного ресурсу економічного розвитку.

Дослідження рівня залежності деяких макроекономічних показників розвитку окремих країн, що характеризуються значними масштабами залучення міграційного капіталу, відображає суттєву диференціацію результатів (табл. 2). У більшості країн вибірки приватні перекази характеризуються високим рівнем кореляції з показниками зовнішньої торгівлі. Однак у контексті підвищення якості національного економічного зростання (за впливом на динаміку середньодушових показників ВВП) вплив міграційного капіталу є суттєво нижчим, середня тіснота зв'язку спостерігалася протягом періоду дослідження лише в Туркменістані та Україні.

Таблиця 2

**Показники кореляції обсягів чистих трансфертів з-за кордону
з основними макроекономічними показниками за 1991 – 2013 рр.***

Країна / Показник	Експорт товарів і послуг	Імпорт товарів і послуг	Темпи зростання ВВП на душу населення
Китай	0,428	0,377	0,296
Індія	0,988	0,988	0,321
Грузія	0,938	0,956	0,305
Вірменія	0,893	0,914	0,255
Киргизстан	0,979	0,991	0,353
Молдова	0,959	0,988	0,455
Таджикистан	0,716	0,992	0,366
Туркменістан	0,647	0,639	0,630
Україна	0,653	0,610	0,570

*Розраховано за даними [9].

Відмінності у впливі міграційного капіталу на визначені макроекономічні показники обумовлені не лише різницею масштабів трудової міграції, розмірами та потенціалом економічних систем, професійно-віковою структурою мігрантів, але й особливостями національної економічної політики.

Постійне зростання обсягів приватних переказів в Україну в останні півтора десятиліття сприяло зміні структури витрат домогосподарств, коли менша частина спрямовувалась на харчування, житло, більша – на освіту, лікування, відпочинок, придбання товарів тривалого користування. В цілому, такі процеси сприяють підтримці та покращенню якості людського потенціалу, що відповідає загальносвітовим тенденціям. Згідно з дослідженнями в багатьох країнах світу, зростання переказів сприяє розвитку освітнього рівня молоді, скороченню дитячої смертності [8]. Одночасно зростання кількості закладів вищої освіти в Україні в період незалежності не супроводжувалось адекватним підвищенням якості людського капіталу, не привело до суттєвого підвищення продуктивності суспільної праці, випереджального економічного зростання. Більше того, в останні роки нагромаджувались структурні диспропорції на ринку праці, значна частина випускників із вищою освітою змушена працювати не за фахом. Іншим напрямом використання грошових переказів із-за кордону упродовж зазначеного періоду було інвестування на ринку нерухомості, що, серед багатьох позитивних ефектів, призвело до суттєвого «перегріву» ринку, посилення попиту на кредитні ресурси. За умов стрімкого погіршення загальноекономічної, макрофінансової ситуації в Україні в 2013 – 2014 рр., зростаючої валютної нестабільності, посилення обмежень щодо валютообмінних операцій у контексті державної економічної політики такий варіант подальшого використання грошових переказів видається мінімально імовірним.

Проблема перетворення міграційного капіталу в реальний інвестиційний ресурс економіки не була вирішена в Україні ні в період економічного зростання, ні в період посткризового відновлення. Між тим, зарубіжний досвід ефективного залучення міграційного капіталу для національного економічного розвитку визначає пріоритети: удосконалення механізму здійснення грошових переказів, в т. ч. за рахунок посилення офіційних каналів, стимулювання зростання їх обсягів, заохочення до продуктивного використання, спрямування переказів на інтереси розвитку [8].

Визначити реальні перспективи залучення міграційного капіталу для економічного розвитку України сьогодні доволі складно, з огляду на прискорення кризових явищ, втрату значної частки економічного потенціалу, обумовлену порушенням територіальної цілісності держави. Разом з тим, першочерговими заходами державної політики мають стати очікувані якісні зміни в національній економічній системі, технологічні структурні трансформації, незворотні зрушення в якості умов ведення бізнесу в Україні. З огляду на необхідність поєднання антикризових заходів короткострокового впливу зі стратегічними завданнями національного економічного прориву, варто враховувати довгостроковий характер заходів залучення міграційного капіталу. На позитивний результат залучення приватних переказів як джерела економічного зростання можна очікувати у разі поєднання численних заходів, зокрема, – мінімізації оподаткування переказів; розширення каналів та форм приватних переказів; заохочення використання міграційного капіталу в сферах, що забезпечують продукування ВВП, через систему пільгового оподаткування; використання механізмів державно-приватного партнерства тощо.

Висновки Сучасний етап глобалізації супроводжується постійним зростанням міграційних потоків, структурними змінами світових ринків праці та капіталу. Кількість мігрантів у світі постійно зростає, при збереженні існуючих тенденцій до 2050 р. вона зросте до 405 млн. осіб. При цьому змінюється спрямованість міграційних потоків, у 2013 р. за абсолютними значеннями напрям Південь-Південь переважає більш традиційний для попередніх періодів напрям Південь-Північ.

Соціально-економічну роль грошових переказів для їх реципієнтів важко переоцінити, оскільки вони не лише забезпечують фінансування домогосподарств, але здатні стати джерелом економічного зростання країн еміграції. Важливо, що грошові перекази мають часто антициклічну дію, що обумовлено інтенсивністю міграційних потоків, специфікою трансфертної поведінки мігрантів, урядовою політикою. Масштаби приватних переказів із-за кордону в багатьох країнах досягають рекордних 20-50 % ВВП, що визначає потенційну можливість прискорення національного економічного зростання.

Перспективними заходами урядової політики залучення міграційного капіталу до економічного розвитку України є використання апробованих у світовій практиці та ефективних механізмів залучення приватних переказів до економічного розвитку, розширення обсягів та каналів переказів, довгострокової державної підтримки інвестиційних проектів.

Список використаної літератури

1. Гайдуцький А. П. Міграційний капітал: теорія, методологія, практика / А. П. Гайдуцький. – К. : Інфосистем, 2010. – 446 с.
2. Олійник В. В. Міграційний капітал як фактор розвитку національної економіки в умовах глобальної нестабільності / В. В. Олійник, О. В. Фурсова // Міжнародна економічна політика : наук. журн. – 2012. – Ч. 2. – С. 245–252.
3. Ромащенко Т. І. Економічний потенціал міграційного капіталу [Електронний ресурс] / Т. І. Ромащенко // Ефективна економіка. – 2014. – № 1. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2707>
4. Шиманська О. Аналіз можливостей залучення грошових доходів мігрантів в економіку України / О. Шиманська // Економічний аналіз. – 2011. – Вип. 8, ч. 1. – С. 224–227.
5. Migration and remittances: recent developments and outlook [Internet]. Available from: <http://siteresources.worldbank.org/INTPROSPECTS/Resources/334934-1288990760745/MigrationandDevelopmentBrief22.pdf>
6. Migration and remittances: Factbook 2011 [Internet]. Available from: <http://siteresources.worldbank.org/INTLAC/Resources/Factbook2011-Ebook.pdf>
7. Barajas, Adolfo, Chami, Ralph, Fullenkamp, Connel et al. Do workers' remittances promote economic growth? [Internet]. Available from: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2009/wp09153.pdf>
8. Перекази мігрантів з-за кордону та можливі заходи щодо їх заохочення та ефективного використання : аналіт. записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1276/>
9. Статистичні дані Світового банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://data.worldbank.org/indicator>

References

1. Haidutskiy, A. P. (2010) Migratory capital: theory, methodology, practice. Kyiv: Infosystem, 446 p.
2. Oliinyk, V. V. and Fursova, O. V. (2012) Migratory capital as a factor of national economy development in the conditions of global instability. *Mizhnarodna ekonomichna polityka: scient. journal*, (2), pp. 245–252.
3. Romashchenko, T. I. (2014) Economic potential of migratory capital [Internet]. *Efektivna ekonomika*, (1). Available from: <<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2707>>
4. Shymanska, O. (2011) The analysis of possibilities to attract migrant cash incomes in the economy of Ukraine. *Ekonomichnyi analiz*, 8 (1), pp. 224–227.
5. Migration and remittances: recent developments and outlook [Internet]. Available from: <<http://siteresources.worldbank.org/INTPROSPECTS/Resources/334934-1288990760745/MigrationandDevelopmentBrief22.pdf>>
6. Migration and remittances: Factbook 2011 [Internet]. Available from: <<http://siteresources.worldbank.org/INTLAC/Resources/Factbook2011-Ebook.pdf>>
7. Barajas, Adolfo, Chami, Ralph, Fullenkamp, Connel et al. Do workers' remittances promote economic growth? [Internet]. Available from: <<http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2009/wp09153.pdf>>
8. Migrant remittances from abroad and possible measures for their stimulation and efficient use: analytical memo [Internet]. Available from: <<http://www.niss.gov.ua/articles/1276/>>
9. Statistical data of World bank [Internet]. Available from: <<http://data.worldbank.org/indicator>>

Стаття надійшла до редакції 09.10.2014.

Статтю представляє д.е.н., професор Л. О. Петкова, зав. кафедри міжнародної економіки ЧДТУ.